

Politika v kontextu staré filozofie, I. část

Roman Cardal

9. júla 2024 ✚ *Spoločnosť* ✚ CZ, *Filozofia*

1. Ohlédnutí do dávné minulosti

Evropská civilizace a kultura se zrodily ve starém Řecku. Dějiny lidstva jsou samozřejmě mnohem starší a před antickými Řeky vznikly ještě mnohem ranější východní civilizace. Řecko však mělo pro další vývoj evropského Západu naprosto zásadní význam a jeho příspěvek do naší kulturní pokladnice byl nevídaně štědrý. Hodnota tohoto dědictví je tak velká, že z něj čerpáme dodnes.

Raffael, Aténska škola

zdroj: wikimedia commons

Zamysleme se na tím, jak řecké myšlení ovlivnilo náš pohled *na politickou činnost* člověka. Už samotné slovo *politika* má řecký původ. Řekové slovem *polis* označovali obec, tedy určitým způsobem organizované společenství občanů. V politice pak spatřovali nástroj správy věcí veřejných. Je zřejmé, že dějinná situace starých Řeků byla velmi odlišná od naší. K úplnému přerušení kontinuity ale mezi těmito epochami nedošlo. Kdo se ponoří do studia politického myšlení antických filozofů, záhy pochopí, jak aktuálních otázek se dotýkali a nalezne mnohdy překvapivě hluboké úvahy, s jakými k těmto problémům přistupovali.

Současná Evropa se snaží nalézt nový modus soužití národů, které mají každý svou zvláštní historii a svůj osobitý charakter. Sen o evropském superstátu řízeném z jednoho centra zavání totalitou. Vytvoření nové jednoty z původní mnohosti s sebou očividně přináší celou řadu obtíží. Nový politický řád nelze vytvořit na základě rozhodnutí, která *by nerespektovala dějinné kořeny* jednotlivých členů evropského společenství. Proto vzniká otázka po kulturní identitě evropského Západu. Existuje nějaká společná kulturní tradice, která evropské národy sblíží navzdory jejich rozdílům? Zdá se, že ano a antické Řecko tuto tradici ve velkém stylu zahájilo. Hledání nové politické jednoty Evropy by k odkazu Řeků mělo v každém případě přihlídnout.

2. Ne všichni Řekové jsou inspirativní

Z dějin filozofie víme, že se staří Řekové velmi obsírně zabývali politickými otázkami. Období, v němž se zrodila autentická politická filozofie a v němž jí byla věnována intenzivní pozornost, byla poměrně krátká. Prvními významnými politickými mysliteli byli sofisté. Současně s nimi se stejnou problematikou zabývali

Sokrates, Platón a Aristotelés. V éře Alexandra Velikého už antická polis ztratila svou původní podobu, a nakonec se úplně rozpadla. V tzv. *helénistické době* už v Řecku žádné velké politické myslitele nepotkáváme. Život občanů přestal mít politický rámeček v dřívějším smyslu slova a pád předchozích politických formací vedl k *uzavření se lidí do jejich soukromých záležitostí*. Helénistické filozofie kynismu, epikureismu a stoicismu jsou orientovány na jedince vyvázaného z politických vazeb na tradiční obec.

Chceme-li se tedy něco dozvědět o významu antické politické filozofie, musíme se soustředit převážně na výše uvedené trio slavných myslitelů. Co lze z jejich děl vyzdvihnout, co významného na tomto poli objevili a co z těchto objevů má ještě cenu pro současného člověka?

3. Tradiční souvislosti politického myšlení

Sokrates, Platón i Aristotelés považovali politickou oblast za předmět filozofických úvah. Způsob, jakým k tomuto problému přistoupili, podstatně ovlivnila *předchozí tradice* filozofického myšlení. Jedno z hlavních témat, které řečtí filozofové od počátku rozpracovávali, byl *problém vztahu jednoty a mnohosti*. Různí myslitelé kladli na členy zmíněného vztahu různý důraz. Někdo akcentoval jednotu, jiný mnohost. Parmenidés považoval skutečnost za natolik vnitřně jednotnou, že z jejích mnohých momentů učinil *pouhé zdání*. Hérakleitos se naopak nechal oslovit mnohostí věcí a tvrdil, že v neustálém proudu skutečnosti nelze nalézt *nic jednotného a stejného*. Jen božský Logos dokáže udržet plynoucí pluralitu věcí v mezích skutečného, neboť bez jím uloženého zákona by se tato rozmanitá realita propadla co nicoty, do čirého chaosu.

Sokrates, Platón i Aristotelés se každý svým způsobem pokoušejí *dostát oběma momentům skutečnosti* – jednotě i mnohosti. Lidé, kteří žijí pospolu, vytvářejí mnohost nejen svým faktickým bytím (jeden není druhý atd.), ale i svými názory, zvyky, sklony (každý má na věci jiný náhled, je jinak vychován, má jiné tendence a preference). I zde existuje určité pásmo, v jehož hranicích mnohost lidí vytváří soudržné společenství, zatímco za jeho hranicemi se vztahy mezi lidmi stanou natolik konfliktními, že se daná společnost vnitřně rozpadá. Je tedy jasné, že pouhý výskyt mnoha lidí na určitém území ještě není dostatečnou podmínkou pro vytvoření solidární společnosti.

Tak jako v jiných oblastech, i zde je nutné mnohost *nějak zorganizovat*, vtisknout jí *určitou jednotu* neboli stanovit *nějaký řád*, díky němuž se jednotlivé části (zde jednotliví lidé) *nekonfliktně zapojí do určitého celku* (zde politicky organizovaná společnost). Tím se pro filozofii otevírají nové problémy: o jaký druh jednoty lidí se má jednat, jakými prostředky ho lze dosáhnout, co mohou občané od státu očekávat a požadovat a co může naopak stát požadovat po občanech atd.

4. Široký kontext antické politické filozofie a pár nepohodlných otázek

V souvislosti s předešlým paragrafem je třeba si uvědomit, že pro zmíněné autory není politická filozofie natolik autonomní disciplínou, že by neměla žádné vazby k jiným filozofickým oborům. Jejich pojetí se proto podstatně odlišuje od koncepce, kterou zastával renesanční myslitel Niccolo Machiavelli, který naopak zdůrazňoval *naprostou svébytnost politické činnosti člověka*. V čem spočívá rozdíl mezi těmito dvěma přístupy?

Podle Machiavelliho se politik nemusí ohlížet na nic jiného než *na jistá pravidla obezřetnosti*, která mu zajistí co největší moc a její co nejdelší udržení. Pro Sokrata, Platona a Aristotela se věci mají zcela jinak. Dobrým politikem nemůže být nikdo, *kdo by neměl žádné ponětí o podstatě člověka*. Avšak bytostnou povahu člověka dokáže odhalit pouze filozofie. Proto by měl být politik filozoficky patřičně vzdělán, poněvadž v otázce, kdo je člověk, se skrývá mnoho dalších důležitých problémů.

Při solidnějších analýzách narazíme na následující obtíže: Jak spolehlivé je lidské poznání? V čem spočívá lidská přirozenost? V jakém poměru stojí člověk k ostatním skutečnostem? Jakým způsobem má jednat jakožto jedinec a jakožto člen nějakého společenství? Lze určit, jaký je poslední smysl lidského života? Je člověk bytost smrtelná, anebo jeho život pokračuje i po smrti? Jinými slovy, politicky aktivní člověk by se měl *alespoň základně orientovat* v teorii poznání, v ontologii (teorie skutečnosti jakožto celku), filozofické antropologii, individuální a společenské etice, ve filozofickém problému Boha apod. Proč by ale měl politik podstupovat tak velikou námahu? Vidíme, že dnešní politikové nic podobného nepodstupují, a přesto se ve správě věcí veřejných intenzivně angažují. Naši antičtí předchůdci by dnešním politikům namítli:

Bojujete za stejná práva všech lidí, ale odkud víte, že lidé si jsou rovni a že mají stejná práva? To je přece *velice obtížná filozofická otázka*, kterou vůbec nedokážete řešit! Bojujete za svobodu lidí, ale odkud víte, že jsou lidé svobodní? Co když z různých příčin podléhají neúprosným determinacím? To je *další těžký filozofický problém*, o jehož řešení nemáte ani potuchy! Máte plná ústa lidské důstojnosti a nedotknutelnosti člověka, ale jakou důstojnost mají produkty slepé evoluce, které se zcela náhodně objevily na planetě a jejichž život nemá žádný smysl? Tyto absurdní výtvořiny hmoty lze přece bez problému zlikvidovat, bude-li se to zrovna někomu hodit! Snad se nechcete zastávat člověka tváří v tvář evidentní nesmyslnosti života! Poněvadž *nemáte žádné spolehlivé důvody* pro rovnost lidí, pro jejich svobodu a pro nedotknutelnost jejich životů, pohybujete se v rovině pouhé víry a *místo vědění se držíte ideologie*.

Podívejte se do historie. Ne všichni politikové sdílejí vaše přesvědčení. Existovali a existují politici, kteří věří, že lidé si nejsou rovni, že svoboda není nic jiného než nepodložený mýtus! Snad si nemyslíte, že vaše demokratické názory jsou lepší než názory brutálních tyranů! Jedna víra má přece stejnou hodnotu jako víra jiná! Požadujete svobodu a rovnost lidí a nechcete uznat rovnost všech názorů. Proč některé z nich ostrakizujete? Jak pokrytecké! Proč nálepkujete tzv. extrémisty, kteří chtějí upírat svobodu některým lidem, když vaše názory stojí na stejně chatrných základech jako ty jejich? Momentálně jste u moci vy, protože jste silnější, ale může přijít doba, kdy budou silnější oni a *pak bude správná jejich vize světa a člověka*. Spravedlnost je totiž právo silnějšího a vaše moc není věčná.

Kdo se zamyslí nad odpovědí antických filozofů na adresu dnešních technokratů moci, musí připustit, že jejich pohled na věc není vůbec zastaralý. Krize současné politiky do velké míry skutečně souvisí se ztrátou celkového smyslu, se znetvořením pohledu na člověka, s neúnosnou ideologizací hodnot svobody a rovnosti, s převládnutím pseudovědeckých pojetí o původu a povaze lidského života.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/politika-v-kontextu-stare-filozofie-i-cast/>